Treballem la Memòria a l'escola

La Segona República

Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló

Treballem la Memòria a l'escola

La Segona República

Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló

GRUP PER LA RECERCA
de la
MEMÒRIA HISTÒRICA
Castelló

© Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló

Coordinació: Montserrat Ferrer
Textos: Montserrat Ferrer, Jordi Aguilar, Francisco Mezquita, Joan Miquel Palomar, Jordi Tàrrega
Escoles col·laboradores: CEIP Boqueres (Almassora), CEIP Enriqueta Agut (Castelló de la Plana), CEIP Benadressa (Castelló de la Plana)
Correcció lingüística: Montserrat Ferrer

Maquetació: Pablo Gual Ferrara
Impressió: Llar Digital

Dipòsit legal: CS 993-2026

ÍNDEX

La Segona República Espanyola 7

1. Causes de l'arribada de la II República 8

1.1. La dictadura de Primo de Rivera 10

1.2. La situació econòmica i social 12

1.3. La situació en el camp. Latifundis i jornalers 12

2. Els símbols de la II República 18

2.1. L'al·legoria de la República 20

2.2. Bandera i escut republicans a Castelló 21

2.3. Símbols de la Segona República a Castelló 21

3. Les reformes de la II República 24

3.1. La Constitució Republicana de 1931 26

3.2. L'ensenyament en la Segona República 28

3.2.1. Els principis educatius 28

3.2.2. L'educació d'adults i les «Missions pedagògiques» . 30

3.3. La defensa dels drets de les dones 32

3.4. La defensa dels drets laborals de la classe treballadora .. 35

4. Activitats de reforç i aprofundiment 36

4.1. Entrevista per a conéixer l'escola de les nostres àvies i avis 38

4.2. Joc de vocabulari d'història 40

4.3. Coneguem alguns mestres republicans 42

Observacions per al professorat 53

Per saber més 54

Solucionari 55

LA SEGONA REPÚBLICA ESPANYOLA

Quan s'inicia la II República?

El 14 d'abril de l'any 1931 es proclama la II República, que va ser el primer període de govern democràtic en la història d'Espanya.

Quant de temps va durar?

La II República va durar només 8 anys, de 1931 a 1939, però va dur endavant reformes importants amb l'objectiu de modernitzar el país i millorar les condicions de vida de la gent. Malauradament, aquests avanços van acabar, perquè l'any 1936 es va produir un colp d'Estat que va provocar tres anys de guerra i una dictadura que va durar 40 anys.

Per què es diu "Segona" República?

Parlem de Segona República perquè en el segle XIX ja hi va haver una Primera República, que va durar molt poc de temps (1873-1874). Els republicans del segle XIX tenien un programa de reformes socials i, també, van intentar organitzar l'Estat de manera descentralitzada, tal com Espanya s'organitza ara en comunitats autònomes. Però un colp d'Estat va acabar amb aquesta I República.

Per què els espanyols van defensar la República?

Per poder entendre l'arribada de la II República l'any 1931, cal conèixer com era la situació d'Espanya en aquella època i quins fets històrics expliquen el creixement del sentiment republicà. A continuació, estudiarem aquests fets.

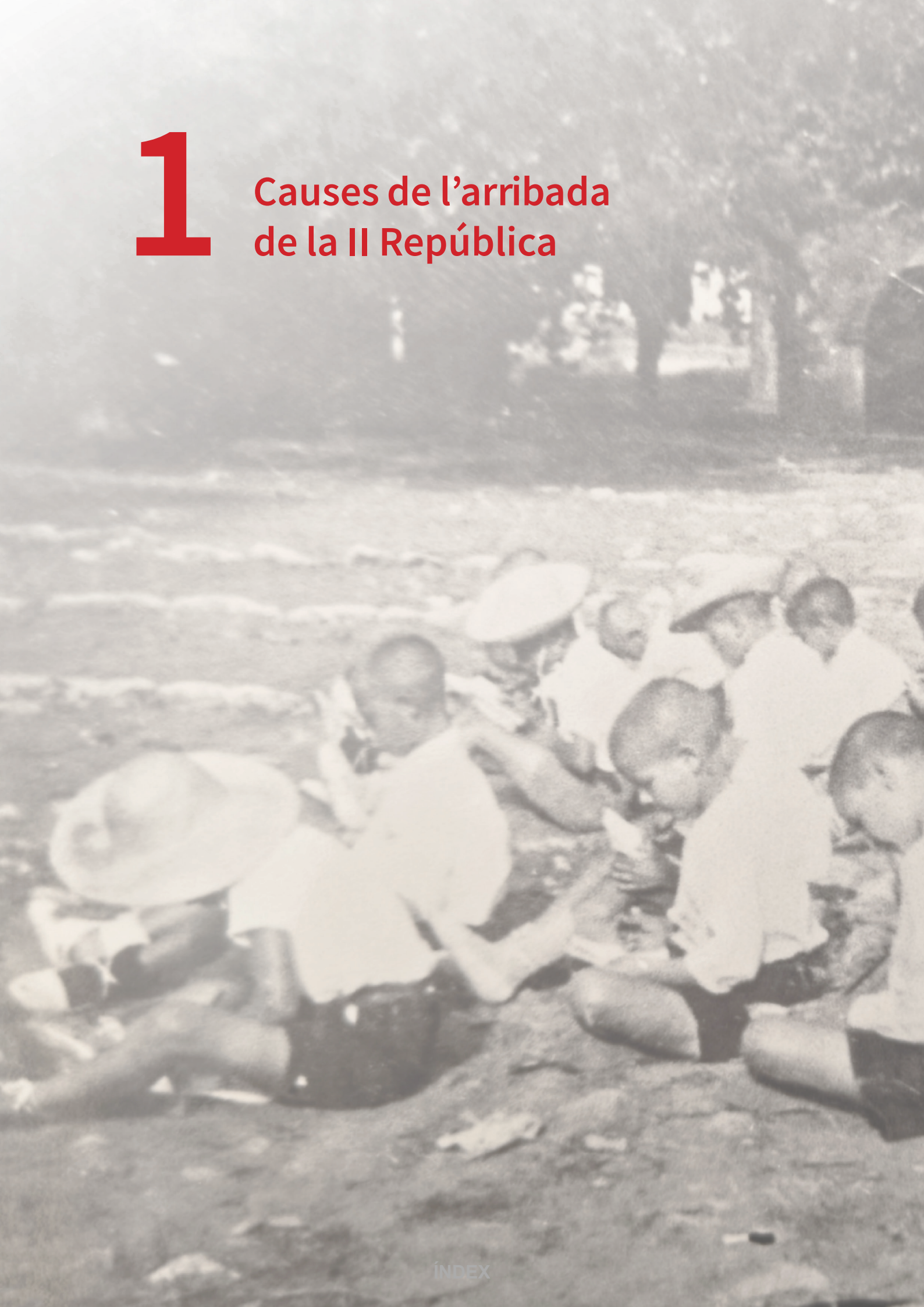

1 Causes de l'arribada de la II República

ÍNDEX

1.1. La dictadura de Primo de Rivera

El 1923, Primo de Rivera, un militar, va protagonitzar un colp d'Estat i va instaurar una dictadura. El rei, Alfons XIII, va donar el seu suport a aquest colp d'Estat. També els grups polítics de dretes i les organitzacions patronals (els empresaris) li van fer costat. Aquest colp d'Estat donarà pas a una dictadura militar. Durant la dictadura de Primo de Rivera s'apliquen mesures antidemocràtiques, com ara:

- ✓ suspendre la Constitució,
- ✓ implantar la censura de premsa,
- ✓ prohibir partits polítics,
- ✓ il·legalitzar sindicats,
- ✓ perseguir el valencià,
- ✓ implantar la repressió sobre intel·lectuals, professors i organitzacions d'esquerra.

L'oposició a la dictadura augmenta cada vegada més i el dictador Primo de Rivera es veu obligat a dimitir en 1929. També augmenta l'oposició a la monarquia, per haver donat suport a la dictadura militar.

Activitat 1

Per parelles o en grup, decidiu les característiques que corresponen a una Monarquia o a una República i marqueu-les amb una creu a la graella.

Característiques	Sistema de govern	
	Monarquia	República
Les persones han d'obeir l'autoritat d'un rei.		
Les persones són ciutadans, amb drets.		
El cap de l'Estat, la màxima autoritat, no és elegit.		
El cap de l'Estat és elegit en votacions.		
El cap de l'Estat ho és per herència familiar.		
Qualsevol persona pot arribar a ser cap de l'Estat.		
Només pot ser cap de l'Estat qui pertany a la família reial.		
És un sistema més democràtic.		
El cap de l'Estat pot ser jutjat si comet un delicte.		
El cap de l'Estat no pot ser jutjat.		

Activitat 2

Llegiu les definicions de **«democràcia»** i **«dictadura»** que teniu a continuació i, per parelles, completeu la graella amb creus, com heu fet en l'exercici anterior.

▶ Dictadura

Sistema polític en el qual una sola persona governa amb poder absolut, sense sotmetre's a lleis ni a limitacions. La dictadura controla la població usant la força de l'exèrcit i de la policia. Al llarg de la història les dictadures han defensat, amb la força, els interessos de grups minoritaris que volien perpetuar els seus privilegis econòmics i socials, enfront de les reclamacions del poble. Durant el segle XX, a Espanya hem patit la dictadura de Primo de Rivera i la dictadura de Franco. A Europa, la de Hitler (Alemanya), la de Mussolini (Itàlia) o la de Salazar (Portugal).

▶ Democràcia

La paraula «democràcia» ve del grec δημοκρατία. Aquesta paraula està composta pels termes δῆμος (démos), que significa «poble», i κράτος (krátos), que significa «poder» o «govern'. Així doncs, etimològicament, la paraula «democràcia» significa «el govern del poble». En una democracia totes les persones són iguals i tenen els mateixos drets.

Característiques	Sistema de govern	
	Dictadura	Democràcia
Una sola persona té el poder absolut.		
El govern s'imposa per la força.		
L'exèrcit i la policia estan al servei del poble.		
L'exèrcit i la policia usen la força per a impedir les reclamacions del poble.		
El govern està al servei dels grups privilegiats i dels interessos econòmics d'una minoria.		
El govern està al servei de la ciutadania.		
El règim franquista en va ser un exemple.		
La II República en va ser un exemple.		

VOCABULARI

Colp d'Estat: Acció violenta d'un grup militar contra un govern legal.
Constitució: Llei més important de l'Estat que recull els drets dels ciutadans.
Monarquia: Forma de govern presidit per un rei, que ho és per herència o imposició.
República: Forma de govern democràtica presidida per un cap elegit pels ciutadans.

1.2. La situació econòmica i social

A principis del segle XX Espanya era un país endarrerit socialment i econòmicament. Les diferències entre les classes socials eren enormes i els treballadors vivien unes condicions de vida i laborals extremadament dures:

- ✓ La jornada laboral era de més de deu hores al dia.
- ✓ Els salaris eren molt baixos.
- ✓ Els xiquets havien de treballar.
- ✓ Els xiquets i les dones cobraven la meitat que els homes.
- ✓ Els treballadors no rebien cap ajuda econòmica si no podien treballar perquè estaven malalts o tenien una invalidesa.

Els treballadors gastaven tot el seu sou en el menjar i no els quedaven diners per a pagar metges o medicines si en necessitaven.

Els treballadors s'organitzaren en sindicats per ajudar-se entre ells i per reclamar millores en les seues condicions laborals, com ara la jornada laboral de 8 hores i augments salarials. Els sindicats més importants van ser:

- ✓ la UGT (Unió General de Treballadors), de tendència socialista,
- ✓ la CNT (Confederació Nacional del Treball), de tendència anarquista.

1.3. La situació en el camp. Latifundis i jornalers

A principi del segle XX, Espanya era un país agrícola, on hi havia poques zones industrialitzades (Catalunya, el País Basc, Madrid...). La major part de la població vivia de l'agricultura i en condicions de vida miserables.

Uns pocs propietaris posseïen gran quantitat de terres, mentre molts llauradors no eren propietaris de la terra que treballaven, Aquestes grans extensions de terres s'anomenen **«latifundis»**. Els **«latifundistes»** eren grans propietaris, que pertanyien a la noblesa o a l'alta burgesia i que vivien a Madrid, lluny de les seues terres, sense preocupar-se de la millora de les tècniques agrícoles ni d'augmentar la producció. Evidentment, no treballaven la terra amb les seues mans, sinó que buscaven camperols que les treballaren. Així, molts treballadors del camp sense terra patien fam, mentre moltes terres estaven abandonades.

A Galícia, però també a l'horta i a la marjal de la Plana de Castelló, hi havia el problema del minifundisme. Els **«minifundis»** eren propietats tan petites que no permetien mantenir una família.

Els treballadors del camp que vivien en condicions més penoses eren els **jornalers**. Treballaven per al senyor en els grans latifundis a canvi de salaris miserables i, a més, només treballaven en la temporada de la recol·lecció i la sembra; la resta de l'any no tenien treball ni ingressos de cap tipus. Eren majoritaris a Extremadura, Andalusia i la Manxa.

Activitat 3

A continuació teniu les definicions dels grups que trobem en el camp espanyol a principis del segle XX. Copieu el nom de cada grup davant de la definició.

a. Grans propietaris latifundistes
b. Petits arrendataris
c. Jornalers
d. Petits agricultors propietaris

- _____ Treballen en els minifundis del nord de la Península.
- _____ Viuen de les rendes que obtenen de les terres que treballen els camperols. Sovint pertanyen a la noblesa o a l'alta burgesia i vivien a Madrid lluny de les seues terres.
- _____ Havien de pagar unes rendes als senyors de les terres per a poder treballar la terra.
- _____ Treballaven per al senyor en els grans latifundis a canvi de salaris miserables i, a més, només treballaven en la temporada de la recol·lecció i la sembra. Eren majoritaris a Extremadura, Andalusia i la Manxa.

Activitat 4

Llegiu el text sobre les condicions de vida dels jornalers agrícoles al sud d'Espanya i, en grup, contesteu les preguntes.

El sur de España estaba dominado por los latifundios, enormes fincas labradas por campesinos sin tierras cuyas vidas eran una lucha constante contra el hambre. El modelo de fincas inmensas en las que se cultivaba una sola cosecha significaba que los jornaleros dependían de una única fuente de ingresos que sólo tenían durante parte del año, en las épocas de siembra y recogida. Como no existía ninguna ayuda pública para los necesitados, esta dependencia convertía casi en esclavos a los pobres sin tierra, que quedaban a disposición de los terratenientes y administradores de fincas.

Los jornaleros recibían un trato brutal de los capataces y la policía rural, la odiada guardia civil, que disparaba a la gente sin trabajo que recogía bellotas y leña en las tierras de los latifundistas. El hecho de que el sacerdote del lugar se aliara siempre con el terrateniente hizo de los jornaleros feroces anticlericales y convirtió a la religión en un tema conflictivo que dividía a las personas según su clase social.

El abuso sistemático contra los desamparados era una forma de violencia que provocó revueltas de los jornaleros, que eran reprimidas con facilidad por la policía.

Helen Graham: Breve historia de la Guerra Civil (adaptació)

a. Qui treballava els latifundis?
b. Els jornalers tenien treball durant tot l'any? Per què?
c. Per què creus que els jornalers arreplegaven aglans i llenya en les terres dels latifundistes?
d. Per què els jornalers es van fer anticlericals?

Activitat 5

Aquest mapa mostra la distribució per províncies dels latifundis en els anys 30, quan es proclama la II República. Observa el mapa i respon:

a. Quines són les zones d'Espanya amb més extensió de latifundis?
b. En quina comunitat autònoma hi ha una presència major?
c. El lema "La terra, per a qui la treballa" era una reivindicació històrica dels camperols. Indica algunes províncies en què aquesta reivindicació devia tenir més força.

José Antonio Mora Fernández. IES Trayamar (joseantoniomora.50webs.com)

Activitat 6

Escriviu el nom que correspon a cada definició: latifundi, propietari absentista, minifundi.

- _____ És una finca rústica de dimensions reduïdes, la producció de la qual és insuficient per a alimentar la família propietària.
- _____ És una finca rústica de grans dimensions.
- _____ És el terratinent que viu lluny de les seues terres i se'n despreocupa de l'explotació eficaç o directament les deixa abandonades.

Activitat 7

Alguns escriptors republicans, com Rafael Alberti o Miguel Hernández, escrigueren poemes que mostren la pobresa i el patiment dels xiquets de classe treballadora. A continuació teniu un poema de Rafael Alberti que descriu la misèria dels xiquets d'Extremadura i denuncia els responsables d'aquestes injustícies.

Los niños de Extremadura
van descalzos.
¿Quién les robó los zapatos?
Les hiere
el calor y el frío.
¿Quién les rompió los vestidos?
La lluvia
les moja el sueño y la cama.
¿Quién les derribó la casa?
No saben
los nombres de las estrellas.
¿Quién les cerró las escuelas?
Los niños de Extremadura
son serios
¿Quién fue el ladrón de sus juegos?

Los niños de Extremadura. Rafael Alberti

Llegiu el poema i, per parelles, seleccioneu l'estrofa o estrofes que millor il·lustren cada característica de la vida dels xiquets d'Extremadura.

a. Les famílies treballadores no tenen recursos suficients per a comprar roba i sabates als seus fills.
b. Els xiquets no poden educar-se i aprendre, perquè han de treballar i perquè no hi ha escoles.
c. Els xiquets ni poden ser xiquets ni poden ser feliços.
d. Les famílies treballadores no tenen un habitatge digne on viure.

Activitat 8

Aquest poema de Miguel Hernández explica com se sent un xiquet que fa de pastor cuidant cabres i que mai no rep regals la nit de Reis. Cada any, la nit de Reis, deixa a la finestra les seues avarques, perquè de sabates no en té. Però mai no arriben els Reis; mai no li deixen cap regal.

Per parelles o en grup, copieu els versos que falten en el lloc corresponent del poema. Per a identificar el lloc, fixeu-vos en el significat i en la rima (en cada estrofa sempre rimen el primer vers amb el tercer, i el segon vers amb el quart, és a dir, la rima és: abab). Ací teniu els versos desordenats:

a. mis abarcas vacías
b. siempre penas y cabras
c. mi calzado cabrero √
d. para ver el calzado
e. una juguetería
f. a la escarcha salía
g. de mis abarcas rotas
h. mis abarcas desiertas

Por el cinco de enero
cada enero ponía
mi calzado cabrero
a la ventana fría.

Y encontraban los días,
que derriban las puertas,
_____,
mis abarcas desiertas.

Nunca tuve zapatos,
ni trajes, ni palabras:
nunca tuve regalos,
_____.

Me vistió la pobreza,
me lamió el cuerpo el frío,
y del pie a la cabeza
pasto fui del rocío.

Por el cinco de enero,
para el seis, yo quería
que fuera el mundo entero
_____. [...]

Ningún rey coronado
tuvo pie, tuvo gana
_____
de mi pobre ventana.

Toda gente de trono,
toda gente de botas
se rio con encono
_____. [...]

Por el cinco de enero,
de la majada* mía
mi calzado cabrero
_____.

Y hacia el seis, mis miradas
hallaban en sus puertas
mis abarcas heladas,
_____.

Las abarcas desiertas. Miguel Hernández

Majada (En valencià, **«mallada»**): Lloc on es recull de nit el ramat i on es refugien els pastors.
Abarcas (En valencià, **«avarques»**): Calcer rústic de cuiro que es lliga amb corretges al turmell. Les gastava la gent que no tenia recursos per a comprar sabates o botes.
Cabrero (En valencià, **«cabrer»**): Pastor de cabres.

Activitat 9

Llegiu els fragments del poema de Miguel Hernández "El niño yuntero".

a. Seleccioneu els versos que considereu més colpidors i compareu la vostra selecció amb la dels companys. Expliqueu per què els heu seleccionat.
b. Escolteu la cançó de Joan Manuel Serrat i identifiqueu el lloc on falten estrofes del poema. Quin signe de puntuació indica que falta un fragment del text original?
c. A continuació, hi ha una llista amb idees que expressa el poema. Relacioneu cada idea amb l'estrofa o estrofes que la contenen.

1. Des del seu naixement, el xiquet està condemnat a una vida de treball i misèria.
2. Abans d'aprendre a comptar ja sap que l'única corona que pot esperar el llaurador és la sal que deixa la suor del dur treball.
3. Cada dia que passa el xiquet veu la mort més pròxima.
4. El poeta pateix en veure aquesta vida marcada per la fam i la falta d'esperança.
5. El poeta es pregunta qui pot trencar la cadena que esclavitza el xiquet i fer-lo lliure.
6. El poeta fa una crida als jornalers perquè es revolten contra la injustícia i facen una societat en què els xiquets no hagen de patir treball i misèria.

Carne de yugo, ha nacido
más humillado que bello,
con el cuello perseguido
por el yugo para el cuello.

Nace, como la herramienta,
a los golpes destinado
de una tierra descontenta
y un insatisfecho arado. […]

Contar sus años no sabe,
y ya sabe que el sudor
es una corona grave
de sal para el labrador. […]

Cada nuevo día es
más raíz, menos criatura,
que escucha bajo sus pies
la voz de la sepultura. […]

Me duele este niño hambriento
como una grandiosa espina
y su vivir ceniciento
revuelve mi alma de encina.

Lo veo arar los rastrojos
y devorar un mendrugo,
y declarar con los ojos
que por qué es carne de yugo. […]

¿Quién salvará a este chiquillo
menor que un grano de avena?
¿De dónde saldrá el martillo
verdugo de esta cadena?

Que salga del corazón
de los hombres jornaleros
que antes de ser hombres son
y han sido niños yunteros.

El niño yuntero. Miguel Hernández

2 Els símbols de la II República

ÍNDEX

2.1. L'al·legoria de la República

Activitat 10

Observa l'al·legoria de la República i respon.

a. Quins colors té la bandera d'Espanya republicana?
b. Troba en la imatge els elements que representen:

- ✓ la justícia
- ✓ el progrés econòmic i tecnològic
- ✓ la defensa de la cultura, les arts i les ciències
- ✓ la força de la República
- ✓ la divisa republicana (els tres principis de la Revolució Francesa)

c. De quin color és el barret frigi?

VOCABULARI

Barret frigi: El barret frigi és una espècie de caputxa de forma cònica amb la punta corbada. En època romana la gorra frígia era el distintiu dels esclaus que havien obtingut la llibertat. Per això, durant la Revolució Francesa va ser adoptat com a símbol de llibertat i els republicans espanyols també el van adoptar.
Al·legoria: Una al·legoria és una imatge que representa una cosa o una idea.

2.2. Bandera i escut republicans a Castelló

Activitat 11

Pinta la bandera republicana amb els colors corresponents.

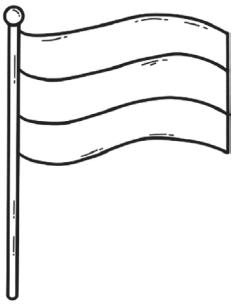

Activitat 12

Quines diferències trobes entre l'escut de la II República espanyola i l'actual escut d'Espanya?

2.3. Símbols de la II República a Castelló

Activitat 13

Aquest és l'escut que figura en una de les façanes de la Cambra Agrària de Castelló. De quina època penses que és? Per quines raons ho penses?

Activitat 14

Aquest és l'escut de les comarques de Castelló que figura en el Templet del Parc Ribalta. De quina època penses que és? Per quines raons ho penses?

Activitat 15

L'l'edifici de Correus de Castelló es va acabar de construir l'any 1932, durant la II República. Busca informació i respon les preguntes:

a. Qui fou l'arquitecte que el va dissenyar?
b. Esbrina el nom d'altres dos edificis dissenyats pel mateix arquitecte.
c. A quin estil arquitectònic corresponen?
d. Al lateral esquerre de la porta d'entrada de l'edifici de Correus hi ha aquesta composició ceràmica. Què representa?

Activitat 16

En la part superior de les façanes de l'edifici de Correus de Castelló hi ha la composició ceràmica següent. Tot just damunt de la senyera hi ha dos animalets. Investiga quins animalets són i què representen.

Activitat 17

Copia en la llibreta o fes un pòster amb l'escut de la II República Espanyola.

3 Les reformes de la II República

3.1. La Constitució Republicana de 1931

La República volia modernitzar el país i reformar-lo profundament. Per això, van aprovar una nova Constitució i van posar en marxa reformes de tot tipus.

Activitat 18

La dictadura franquista va derogar la constitució republicana i va acabar amb els drets que teníem reconeguts els espanyols en la Constitució republicana de 1931.

A continuació teniu algunes situacions que es vivien durant la dictadura franquista i, després, alguns articles de la Constitució republicana de 1931. Relacioneu cada situació viscuda durant la dictadura franquista amb l'article de la Constitució republicana que haguera impedit que es patira aquesta situació. *Exemple: 1-C*

Franquisme

1. El castellà era l'única llengua que es podia utilitzar a les escoles. El valencià estava prohibit.
2. El pare no tenia obligació de cuidar els fills que tenia fora del matrimoni.
3. El divorci no existia. Una dona no podia divorciar-se, encara que l'home la maltractara.
4. La immensa majoria d'alumnes de famílies pobres no estudiaven a l'institut ni a la Universitat.
5. Els professors no podien ensenyar lliurament i es controlava tot el que deien a classe.

Constitució republicana de 1931

A. La llibertat de càtedra queda reconeguda i garantida.
B. Els pares estan obligats a alimentar, educar i instruir tots els seus fills.
C. Les regions autònomes podran organitzar l'ensenyament en les seues llengües respectives.
D. El matrimoni es funda en la igualtat de drets d'ambdós sexes, i podrà dissoldre's per mutu acord o a petició de qualsevol dels cònjuges.
E. La República garantirà que els espanyols econòmicament necessitats puguen accedir a tots els graus de l'ensenyament.

Franquisme	Constitució republicana de 1931
1	C
2	
3	
4	
5	

Activitat 19

Marqueu amb un SÍ o un NO si el principi defensat per la República estava vigent durant la dictadura i si és respectat actualment.

Principis	Franquisme	Espanya actual
Llibertat de càtedra		
Aprenentatge de totes les llengües a l'escola		
Tots els fills tenen els mateixos drets		
Dret al divorci		
Igualtat d'oportunitats per a accedir a tots els nivells de l'ensenyament		

Activitat 20

A continuació, hi ha un article de la Constitució espanyola actual, de 1978, i un altre article de la Constitució republicana de 1931.

> **Article 6é.** Espanya renuncia a la guerra com a instrument de política nacional.
>
> **Article 8é.** Les forces armades, constituïdes per l'Exèrcit de Terra, Mar i Aire, tenen com a missió garantir la sobirania i independència d'Espanya, defensar la seua integritat territorial i l'ordenament constitucional.

a. Quin article et sembla més pacifista?
b. Quin article creus que correspon a la Constitució republicana i quin article creus que correspon a la Constitució espanyola actual?
c. Què és, per a vosaltres, el pacifisme? Quina és la millor manera per a resoldre un conflicte? L'ús de la força i la violència? O l'ús de la paraula i el debat?
d. Llegiu els exemples de la graella i marqueu amb una creu si es tracta d'un exemple de «cultura de la pau» o un exemple de «cultura de la violència».

Exemples	Cultura de la pau	Cultura de la violència
Regalar als xiquets pistoles de joguet		
Jugar a jocs no competitius, en què tots els jugadors han de cooperar per a aconseguir un objectiu		
Pegar-li una espenta a un company		
Demanar per favor les coses als companys		
Parlar en l'assemblea de classe per a arribar a acords		
Votar en unes eleccions lliures per a decidir qui governa		
Fer un colp d'estat si no agrada el resultat de les eleccions		

3.2. L'ensenyament en la Segona República

3.2.1. Els principis educatius

La II República considerava que l'educació era allò més important per a millorar el país, perquè el 40% de la població era analfabeta, faltaven escoles i, també, faltaven mestres que saberen ensenyar bé.

Activitat 21

La Constitució republicana de 1931 explica com ha de ser l'educació. Llegiu l'article 48é i responeu les preguntes.

> **Article 48é.** L'ensenyament serà laic, farà del treball l'eix de la seua activitat metodològica i s'inspirarà en ideals de solidaritat humana.

a. Indiqueu amb una creu, en la graella, si creieu que els principis educatius corresponen als valors educatius de la II República o de la dictadura franquista.

Principis educatius	Segona República	Dictadura franquista
La religió pertany a l'àmbit familiar i no s'ensenya a l'escola		
L'ensenyament de la religió a l'escola és obligatori per a tot l'alumnat		
A escola xiquetes i xiquets aprenen experimentant, fent eixides, debatent...		
A escola la mestra i el mestre són els únics que parlen. Els xiquets només poden callar i escoltar		
L'ensenyament és competitiu. Es premia a qui trau més bones notes i es fa burla dels que no saben tant		
L'ensenyament és cooperatiu. Xiquetes i xiquets col·laboren i s'ajuden entre ells per aprendre tots junts		

b. Quin tipus d'ensenyament us sembla millor?
c. Quin tipus d'ensenyament s'assembla més al que vosaltres rebeu actualment?

Activitat 22

Llegiu el text informatiu sobre les reformes educatives republicanes i observeu la foto d'un grup de professors i alumnes del conservatori de música en el Templet del Parc Ribalta de Castelló durant la Segona República. Després, identifiqueu les dos reformes educatives que es poden observar en la foto.

Text informatiu: Reformes educatives de la II República

L'objectiu de la República era estendre la cultura i l'escola a tots, sense discriminacions socials, econòmiques o de sexe. Per això, prenen les mesures següents:

- ✓ Creen 10.000 noves escoles i contracten 7000 mestres més.
- ✓ Augmenten en un 50 % els diners destinats a educació.
- ✓ L'escola és obligatòria i gratuïta per a tots.
- ✓ L'educació és mixta (xics i xiques comparteixen la mateixa aula)
- ✓ L'escola és laica, sense ensenyament religiós.
- ✓ Es practiquen noves maneres de fer classe (els xiquets investiguen, debaten entre ells per arribar a conclusions, fan eixides i visites culturals, ixen al camp per a estudiar la natura, escriuen els seus textos i publiquen una revista escolar).
- ✓ Es millora la formació dels mestres i s'augmenten els sous de misèria que cobraven.

3.2.2. L'educació d'adults i les «Missions pedagògiques»

En 1931 el 40% de la població espanyola era analfabeta. Per això, la República, va decidir portar l'educació i la cultura a tots els pobles i, també, a la població adulta.

Per fer-ho la República va organitzar les «Missions pedagògiques». Mestres, actors i voluntaris acudien als pobles rurals menuts, per a dur-los la cultura. Perquè allí la gent no tenia llibres, ni teatre, ni museus.

Activitats de les «Missions pedagògiques»

- ✓ S'envien llibres per a crear biblioteques en tots els pobles, encara que foren pobles menuts.
- ✓ Mestres i estudiants de Magisteri acudien als pobles allunyats per a ensenyar a llegir i a escriure a la població analfabeta.
- ✓ S'organitzen sessions de cine i de teatre en pobles rurals.
- ✓ S'organitzen concerts de música.
- ✓ S'organitzen exposicions amb reproduccions de les obres d'art dels museus.

Activitat 23

La foto següent correspon a un acte organitzat per les Missions pedagògiques republicanes en un poble. Observa les cares de les persones i selecciona els adjectius que millor expressen com devien sentir-se les persones de la foto.

sorpreses – tristes – bocabadades – avorrides – alegres
cansades - meravellades – entusiasmades...

Activitat 24

Marqueu amb un **Sí** o un **NO** les activitats culturals que actualment pot fer la població adulta del vostre poble.

Activitats culturals	SÍ	NO
Llegir llibres de la biblioteca		
Anar al cine		
Anar al teatre		
Veure programes culturals en la televisió		
Consultar Internet		
Escoltar música clàssica en la ràdio		
Estudiar idiomes		
Fer un curs en una escola de formació d'adults		
Anar a conferències		
Visitar exposicions		

Penseu que, abans de la República, la gent dels pobles rurals podia fer alguna d'aquestes activitats?

Escoles rurals construïdes per la II República a Vistabella i Llucena (ara abandonades)

Escola construïda per la II República a Vila-real (encara en funcionament)

Escola rural del Canto (Benassal). Construïda per la II República el 1932

3.3. La defensa dels drets de les dones

La República defensava la igualtat entre totes les persones i, per tant, també que les dones tingueren els mateixos drets que els homes.

La Constitució de 1931 reconeix, per fi, el dret de les dones a votar. Així, Espanya va ser un dels primers països europeus en què les dones van conquistar el dret al vot.

Però la República va reconèixer altres drets molt importants per a les dones:

- ✓ la no discriminació per raó de sexe,
- ✓ l'equiparació salarial entre homes i dones,
- ✓ el dret a divorciar-se,
- ✓ el dret a una baixa pagada i a no perdre el treball quan tenien un fill,
- ✓ el dret a presentar-se a oposicions per a ser funcionàries o jutgesses,
- ✓ el dret a un ensenyament públic sense separació de sexes.

Diputades destacades

En les eleccions de 1931 les dones podien ser elegides, però no podien votar. Van ser elegides tres diputades: Victoria Kent, Margarita Nelken i Clara Campoamor (que va destacar en la defensa del dret a vot per a les dones).

Clara Campoamor

Victoria Kent

En les eleccions de 1933 i 1936 van eixir elegides altres diputades. Destaquen:

- ✓ Dolores Ibárruri, «la Pasionaria», elegida pel Partit Comunista.
- ✓ Federica Montseny, anarquista, que va ser la primera dona que va ocupar el càrrec de ministra (va ser ministra de Sanitat).

Dolores Ibárruri , «La Pasionaria»

Federica Montseny

Associacions feministes

Apareixen associacions de dones que tenen un paper molt important:

- ✓ l'Agrupació de Dones Antifeixistes.
- ✓ l'organització «Dones lliures», formada per anarquistes.

Milers de dones entraren en aquestes associacions, que reivindicaven la igualtat laboral entre homes i dones, i la fi de l'autoritarisme masculí. Després de la derrota republicana i l'arribada de la dictadura, aquestes dones van ser empresonades o afusellades. D'altres van marxar a l'exili i van participar en la lluita contra els nazis durant la Segona Guerra Mundial.

El franquisme va acabar amb tots els drets que les dones havien conquistat durant la Segona República i es van imposar les idees més reaccionàries i masclistes.

Activitat 25

Indiqueu amb una creu en la graella si la situació de la dona descrita en cada afirmació correspon a la II República o a la dictadura franquista.

Situació de la dona	Segona República	Dictadura franquista
Les dones poden divorciar-se		
Les dones tenen dret a cobrar el mateix salari que els homes		
Les dones no poden ser discriminades per raó de sexe		
Els xics i les xiques no estudien junts en la mateixa aula		
Les dones no poden divorciar-se encara que l'home les maltracte		
Hi ha professions que les dones casades no poden exercir		
Per primera vegada en la història d'Espanya les dones poden votar		

Dones celebrant el seu dret al vot

3.4. La defensa dels drets laborals de la classe treballadora

El govern republicà es va proposar modernitzar Espanya i millorar les condicions de vida de la classe treballadora.

Així, Largo Caballero, Ministre de Treball, va fer una reforma laboral que instaurava, entre altres mesures:

- ✓ La jornada laboral de 8 hores
- ✓ Una reforma agrària per tal de garantir el treball i els salaris als camperols

Per a millorar la vida dels més pobres, calia una redistribució de la riquesa, però els terratinents i els patrons s'hi van oposar. Per això, quan va governar la dreta, van desfer les reformes que s'havien iniciat.

El febrer de 1936 va guanyar les eleccions el Front Popular (una coalició de partits d'esquerra), que volia recuperar els principis de justícia i igualtat republicans. Però l'oligarquia econòmica no estava disposada a perdre els seus privilegis i va organitzar el colp d'estat de Franco el juliol de 1936. Aquest colp d'estat va provocar una guerra i una dictadura terrible que va castigar els republicans amb l'exili, la presó i la mort.

Ramon Casas: "La càrrega". (Vaga de treballadors a Barcelona el 1902)

4 Activitats de reforç i aprofundiment

4.1.Entrevista per a conéixer l'escola de les nostres àvies i avis

Per parelles heu de realitzar una entrevista a una persona major (familiar, veïna, coneguda...) sobre els records de l'escola on va anar de menuda.

PREPARACIÓ DE L'ENTREVISTA. QÜESTIONARI

Dissenya un qüestionari amb les preguntes essencials de l'entrevista. A continuació tens una llista de temes sobre els quals pots preguntar.

1. **Situació de l'escola**: poble, barri, edifici, situació en el poble...
2. **Època en què va anar**: quants anys, època històrica...
3. **Horari d'escola**: matins, vesprades, esplais, menjador escolar, classe el dissabte...
4. **Vacances**: Nadal, Pasqua, estiu, altres festes.
5. **Mesures disciplinàries**: tipus de càstigs i sancions, causes de les sancions...
6. **Formes d'ensenyament**: explicacions de la mestra, exercicis, activitats en grup, eixides fora de l'aula, exàmens, ús del valencià, presència de la religió (estudiar l'assignatura, memoritzar el catecisme, resar el rosari, celebrar el mes de Maria)...
7. **L'espai de l'aula**: tipus de pupitres o taules, disposició de les taules (en files individuals, per parelles, en grup...), elements i objectes decoratius o simbòlics en les parets (crucifix, fotos del cap d'Estat...).
8. **Material escolar**: enciclopèdia, diccionaris, llibres, mapes, llibretes, utensilis per a escriure i dibuixar...
9. **Opinió sobre els mestres**: nom de la mestra o mestre que més recorde; li tenia respecte o por?, aprenia o perdia el temps?, volia o rebutjava anar a escola?...
10. **Indumentària** de l'alumnat i dels mestres: uniforme, neteja...
11. **Costums diaris** i frases molt repetides que criden l'atenció.
12. Records sobre **activitats socials** acompanyats de la mestra o mestre fora de l'aula i de l'horari escolar (viatges, excursions, visitar exposicions, anar al cine o al teatre, anar a missa...).

REDACCIÓ DE L'ENTREVISTA. PARTS

TÍTOL

Ocupa la part superior del text. Pot reproduir entre cometes una idea o frase rellevant pronunciada por la persona entrevistada.

PRESENTACIÓ

És un text breu que ha d'incloure:

- ✓ algunes dades sobre la persona entrevistada (edat, professió...)
- ✓ situació de l'escola (poble, barri, entorn...)
- ✓ anys dels fets que es descriuen i relació amb altres fets històrics de l'època

COS

És la part central de l'entrevista, que conté la successió de preguntes i respostes. No cal transcriure literalment tot el que diga l'entrevistat; es poden resumir les respostes però han d'expressar bé el que ha dit l'entrevistat.

TANCAMENT

És la fase final de l'entrevista. S'utilitza per a agrair l'atenció de la persona entrevistada.

IL·LUSTRACIONS

Fotografies o dibuixos de la persona entrevistada, de l'escola o d'allò que es parla.

4.2. Joc de vocabulari d'història

A continuació teniu un vocabulari amb conceptes significatius d'història. En grup, llegiu les definicions, comproveu que les enteneu i prepareu un joc de 'passaparaula'. Un grup prepararà dos blocs de preguntes de dificultat pareguda, que adreçarà a dos grups de companys, que les respondran de manera alternativa.

- ✓ **Analfabet:** Persona que no sap llegir ni escriure ni té els coneixements bàsics.
- ✓ **Bandera:** Tros de tela, generalment rectangular, de diferents colors, que serveix de símbol d'una nació.
- ✓ **Barret frigi:** Gorra de color roig que era utilitzada com a símbol de la llibertat.
- ✓ **Classe social:** Conjunt de persones d'un mateix grup social i econòmic.
- ✓ **Colp d'Estat:** Acció violenta d'un grup militar contra un govern legal.
- ✓ **Constitució:** Llei més important de l'Estat que recull els drets dels ciutadans.
- ✓ **Dictadura:** Forma de govern imposat a la força per l'exèrcit..
- ✓ **Diputat:** Representant polític elegit per al Parlament d'un Estat.
- ✓ **Educació mixta:** Sistema d'ensenyament en què xiquetes i xiquets comparteixen la mateixa aula i estudien el mateix.
- ✓ **Estat:** (Amb majúscula inicial) Forma d'organització política que integra la població d'un territori.
- ✓ **Exèrcit:** Organització armada al servei del Govern.
- ✓ **Feminisme:** Moviment que té com a finalitat aconseguir la igualtat de drets de la dona respecte als de l'home.
- ✓ **Fonts històriques:** Documents escrits o orals que serveixen per a conéixer la història.
- ✓ **Govern:** Òrgan superior del poder executiu de l'Estat.
- ✓ **Guerra civil:** Enfrontament armat entre persones d'un mateix Estat.
- ✓ **Història:** El conjunt dels fets del passat interpretats a través de diferents fonts històriques.
- ✓ **Igualtat:** Principi defensat en democràcia que garanteix que totes les persones tenen els mateixos drets.
- ✓ **Jornada laboral:** Nombre d'hores que els treballadors han de treballar cada dia.

- ✓ **Jornaler:** Treballador agrícola sense terra ni treball estable, que treballa només els dies que el necessiten.
- ✓ **Laïcisme:** Principi que defensa la independència individual, social o estatal de tota influència religiosa.
- ✓ **Latifundi:** Finca rústica de grans dimensions que pertany a un únic propietari.
- ✓ **Llibertat de càtedra:** És la llibertat que tenen estudiants i professors per a poder aprendre i ensenyar sense patir pressions polítiques o econòmiques.
- ✓ **Memòria històrica:** Allò que recordem sobre la història recent.
- ✓ **Minifundi:** Explotació agrària de dimensions reduïdes.
- ✓ **Missions pedagògiques:** Activitats organitzades per la II República per portar l'educació i la cultura a tots els pobles i a la població adulta.
- ✓ **Monarquia:** Forma de govern presidit per un rei que ho és per herència o imposició.
- ✓ **Nació:** Conjunt dels habitants d'un país.
- ✓ **Oligarquia:** Classe social privilegiada que domina un país.
- ✓ **Parlament:** Assemblea legislativa, elegida pels ciutadans, que fa les lleis d'un país.
- ✓ **Partit polític:** Organització política de persones que tenen les mateixes idees sobre la manera d'organitzar el govern d'un país.
- ✓ **Religió:** Conjunt de creences i pràctiques d'aquells que creuen en una divinitat.
- ✓ **República:** Forma de govern presidit per un cap elegit pels ciutadans.
- ✓ **Revolució:** Canvi profund en l'organitzaci social, política o econòmica d'una societat.
- ✓ **Sindicat:** Organització de treballadors per a defensar el salari i les condicions laborals.
- ✓ **Sufragi:** Sistema d'elecció de representants a través del vot.
- ✓ **Tirania:** Poder polític exercit per una persona de manera opressiva sobre tots els ciutadans.
- ✓ **UGT:** Sigles del sindicat Unió General de Treballadors.
- ✓ **Vaga:** Acció de protesta col·lectiva dels treballadors, que deixen de treballar per a aconseguir millores laborals, socials o polítiques.

4.3. Coneguem alguns mestres republicans

Els alumnes de l'escola Enriqueta Agut de Castelló van escriure poemes i van fer dibuixos per a recordar la figura de la mestra que dona nom a la seua escola.

Feu el mateix per a recordar alguna mestra o mestre republicà. Us adjuntem una petita biografia de vuit mestres: Palmira Pla, Antoni Benaiges, Enric Soler i Godes, Enriqueta Agut, Carles Salvador, Antoni Porcar i Candel, Matilde Escuder i Empar Navarro. Podeu repartir-vos els personatges entre els grups i, després, fer una petita exposició mural a classe.

Enriqueta
Agut

ENRIQUETA, DONA
VALENTA

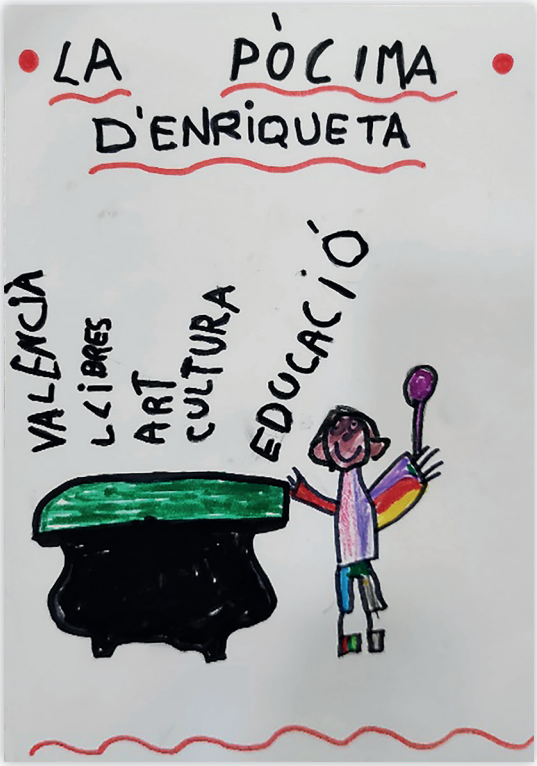
LA PÒCIMA
D'ENRIQUETA
VALÈNCIA
LLIBRES
ART
CULTURA
EDUCACIÓ

ENRIQUETA
Enriqueta, Enriqueta
que va lluitar per la
dona i la xiqueta

PALMIRA PLA. Una vida dedicada a millorar l'escola i la societat

Va ser una mestra republicana que va estar exiliada fora d'Espanya durant quaranta anys. Després de la mort del dictador, el 1975, va tornar a Espanya i va demanar l'ingrés com a mestra. Entre altres llocs, va fer classe a Almassora, on es va jubilar. A més va ser diputada a Corts per la província de Castelló i regidora de Cultura i Educació en l'Ajuntament de Benicàssim.

Palmira Pla va nàixer a Cretes, un poblet de Terol prop de Castelló. Va estudiar Magisteri en el Pla Professional del Magisteri posat en marxa per la II República per tal d'assegurar «més mestres i mestres més bons».

Preocupada per l'educació per a tots, va fer classes nocturnes als obrers, va treballar en les colònies escolars d'Aragó i va organitzar colònies infantils en diversos pobles dels Pirineus.

Preocupada per la justícia social, va ingressar en les joventuts socialistes i, durant l'exili a Toulouse (França) va participar en la constitució de la UGT i el PSOE.

Després de la II Guerra Mundial, el 1946, va marxar a Veneçuela en el vaixell Colomby, ple de refugiats espanyols. A la ciutat de Maracay va fundar l'«Instituto Calicanto», on va impartir classes segons els principis pedagògics de la Institución Libre de Enseñanza.

Quan va tornar a Espanya, va vendre l'escola Calicanto i, amb els diners, va crear una beca per tal que els xiquets veneçolans pogueren estudiar a Espanya. També va crear la Fundació Palmira Pla, per a ajudar els xiquets de la província de Terol de zones rurals. Per això, una escola rural de Terol porta el seu nom: el CRA Palmira Pla.

Va morir a Castelló el 27 d'agost de 2007 als 93 anys d'edat.

ANTONI BENAIGES NOGUÉS. El mestre que va prometre el mar

Antoni Benaiges era un mestre català republicà nascut a Montroig del Camp (província de Tarragona) el 1903, que va ser assassinat el juliol de 1936 després del colp d'Estat contra la II República.

Va nàixer en una família rural preocupada per l'ensenyament i per la justícia social. Per això, es va afiliar al sindicat UGT i al partit socialista.

El 1934 el destinen a l'escola de Bañuelos de Bureba (un poblet de la província de Burgos), on va fer classes de primària utilitzant la impremta escolar i les tècniques Freinet: els xiquets treballaven en equip, redactaven els seus propis escrits que imprimien i publicaven en una revista escolar, que enviaven a les altres escoles que treballaven com ells.

Antoni Benaiges també era escriptor i publicava articles en la revista «La Voz de la Bureba». El 1936 la majoria dels escriptors de la revista van ser assassinats pels colpistes i enterrats en una fossa comuna enmig del camp.

Els revoltats feixistes volien acabar amb l'educació i els valors de justícia i igualtat defensats per la II República i, per això, el 20 de juliol de 1936 (dos dies després del colp d'Estat franquista) un grup de falangistes van entrar en el poble, van anar a l'escola i van cremar en una foguera tots els llibres, el material dels xiquets i la col·lecció de quaderns que els alumnes havien fet amb la impremta escolar. El mestre Benaiges va ser detingut, assassinat i soterrat en una fossa. El seu cos encara no s'ha pogut trobar.

La pel·lícula «El mestre que va prometre el mar» conta la seua història i l'anècdota que l'ha fet famós. Com que els seus alumnes no mai havien vist el mar, tenia previst fer un viatge a Tarragona, a casa dels seus pares, l'estiu de 1936, perquè els xiquets el pogueren veure. Durant el curs, els alumnes havien elaborat junts un quadern titulat «El mar. Visión de unos niños que no lo han visto nunca», que inclou descripcions infantils de com imaginen que ha de ser la mar. Per exemple, «El mar será muy grande, muy ancho y muy hondo». Mai no van poder anar a vore el mar perquè assassinaren el seu mestre.

ENRIC SOLER I GODES. El mestre de la impremta escolar

Va nàixer l'any 1903 a Castelló de la Plana, en una família de mestres que tenien una impremta en el centre de la ciutat. Destaca com a mestre, com a escriptor, com a promotor de la recuperació del valencià i com a republicà que va patir la repressió franquista sobre els mestres.

Com a mestre, intenta transformar els mètodes d'ensenyament i introdueix al País Valencià la impremta a l'escola i les tècniques de Freinet. Defensa un ensenyament basat en la participació dels alumnes, la difusió de l'educació a tota la població i el coneixement del valencià i de l'entorn. Així, a l'escola de Sant Joan de Moró va posar en pràctica el seu mètode: els xiquets creaven textos en què explicaven les seues experiències i fets de la seua vida. Estos textos eren impresos a classe en la impremta que hi havia a l'escola i publicats en una revista que s'enviava a altres escoltes i s'intercanviava amb les revistes que publicaven altres alumnes. La revista que Enric Soler i Godes va publicar a Sant Joan de Moró es denominava «Sembra» i es va escriure durant tota la guerra civil (1936-1939).

Com a escriptor i promotor de la recuperació del valencià, va publicar poesia per a xiquets, i articles en periòdics i revistes importants. També, va ser membre de la Societat Castellonenca de Cultura, on va treballar amb Carles Salvador (mestre de Benassal) en la redacció i signatura de les Normes de Castelló el 1932, que van ser una fita importantíssima en el procés de normalització de l'ús del valencià.

Com a mestre republicà va patir la repressió franquista. En acabar la guerra se li va prohibir treballar de mestre durant dos anys. Després va ser desterrat a Cantabria durant 5 anys i, finalment, el 1945 va poder tornar a treballar en un poble valencià. Però ja no va poder tornar a treballar a Castelló. Tanmateix, la seua estima per la seua ciutat va fer que deixara a la ciutat de Castelló tota la seua biblioteca (llibres, revistes, documents, correspondència amb personatges importants, revistes escolars fetes per xiquets...). Actualment es troba en la Universitat Jaume I i s'ha creat la Fundació-Càtedra Enric Soler i Godes amb l'objectiu de fomentar la innovació educativa i l'ensenyament en valencià. Cada any es lliura el Premi Enric Soler i Godes a mestres i escoles que han destacat pel seu treball.

En record seu una escola de Castelló porta el seu nom: el CEIP Enric Soler i Godes.

ENRIQUETA AGUT PALMER. La palometa del Front Popular

Va nàixer a Castelló de la Plana el 1912, a la Porta del Sol, a l'Hotel Suizo, on treballava son pare. De xiqueta va viure a Castelló, on va aprendre les primeres lletres i també, a casa, el valencià, que va utilitzar tota la vida, fins i tot, quan era a l'exili. En valencià va aprendre cançons populars i contes tradicionals que ensenyava als seus alumnes i, després, als seus fills i néts.

Va començar a estudiar el batxillerat a l'institut de Castelló i el va acabar a València, quan els seus pares s'hi van traslladar. Va estudiar la carrera de mestra a València, després de superar un examen difícil per a poder entrar, i formarà part de la primera promoció del Pla Professional de la II República amb notes brillants.

Va ser una dona compromesa amb l'educació, la cultura, el feminisme i la política social. Va ser membre del sindicat UGT i, durant la guerra, es va afiliar al partit comunista. També va participar en la fundació de l'«Agrupació de Dones Antifeixistes» i va escriure regularment en la revista "Pasionaria".

Mentre estudiava va participar en les Missions Pedagògiques desplaçant-se a pobles de València, Terol i Conca per fer classe a la població analfabeta.

Era una magnífica oradora, de fortes conviccions republicanes, que va col·laborar activament en la campanya a favor del Front Popular. Es va fer famosa per la força dels seus discursos, dirigits sobretot a les dones. Per això, era coneguda com la «Palometa del Front Popular».

Al final de la guerra va haver de fugir a França travessant els Pirineus. Embarassada de set mesos va travessar la frontera com va poder, amb els peus cada vegada més i més unflats. En passar la frontera, les autoritats franceses les van portar a l'estació de Perpinyà, on havien d'esperar un tren que la portaria a un camp de concentració. Enriqueta i la seua cunyada descansaven en un racó quan un francés les va sentir parlar en valencià i es va posar a parlar amb elles. Era un carboner comunista de Perpinyà, que parlava català, i els va oferir ajuda per a ajudar-les a fugir i portar-les a sa casa, en un admirable gest de solidaritat internacionalista. Més tard, Enriqueta Agut va donar a llum una xiqueta i va aconseguir retrobar-se amb el marit. Tots junts van marxar cap a l'exili a Mèxic a bord del vaixell Sinaia el 25 de maig de 1939.

Enriqueta Agut Palmer va morir a Mèxic l'any 1998. Ara una escola de la ciutat de Castelló (el CEIP Enriqueta Agut) porta el seu nom, per reivindicar la seua memòria i la de tants altres mestres republicans que patiren la repressió franquista per haver defensat una educació de qualitat per a tots.

CARLES SALVADOR I GIMENO. Mestre, poeta i gramàtic

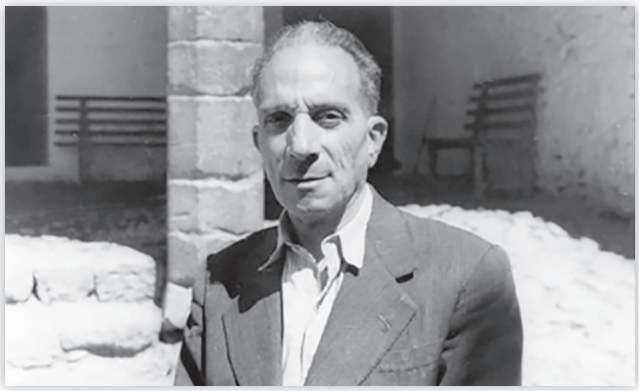

Carles Salvador i Gimeno és un mestre valencià que també va destacar com a poeta, com a gramàtic i pel seu compromís amb la recuperació del valencià.

Va nàixer a València el 1893 i va morir el 1955. El 1916 va obtenir la plaça de mestre a Benassal, on es va casar i va viure fins al 1934. Des de Benassal va entrar en contacte amb altres mestres de Castelló que defensaven una escola en valencià i innovadora, com Enric Soler i Godes (mestre a Sant Joan de Moró) i Antoni Porcar i Candel (mestre a Canet lo Roig). Carles Salvador destaca pel seu treball en quatre àmbits: l'ensenyament, la creació literària, la difusió gramatical i el compromís cívic.

Com a mestre, participà activament en el moviment de renovació pedagògica que defensava un ensenyament en valencià i arrelat a l'entorn. Va ser el promotor de la creació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, i va participar en l'Escola d'Estiu de Barcelona del 1932 i en l'organització de la primera Colònia Escolar Valencianista a Sant Pau d'Albocàsser.

Pel que fa a la creació literària, destaca sobretot com a poeta, que utilitza les innovacions avantguardistes i, també, elements de caràcter popular.

Com a gramàtic buscava la normalització de l'ús del valencià. Així, va ser un dels signants de les anomenades Normes de Castelló o Normes del 32, un acord entre els intel·lectuals valencians per a utilitzar una mateixa ortografia. Va escriure obres per assegurar el coneixement del valencià, com ara la *Gramàtica valenciana*.

Com a exemple del seu compromís cívic, durant la guerra va participar en el II Congrés Internacional d'Intel·lectuals Antifeixistes, celebrat el 1937, on llegí la declaració de la delegació valenciana en defensa de la llibertat i la democràcia.

Després de la guerra va patir un expedient de depuració, acusat d'esquerrà i de ser membre de l'Aliança d'Intel·lectuals Antifexistes. Li van prohibir fer classe, però el desembre de 1940 el van confirmar com a mestre gràcies als avals de persones franquistes. Durant la dictadura franquista mantingué el seu compromís amb la llengua organitzant cursos de valencià, presencials i per correspondència.

En memòria seua, a Castelló hi ha una escola que porta el seu nom i, a Benassal, la Fundació Carles Salvador organitza visites escolars i un concurs literari per a l'alumnat dels centres educatius.

ANTONI PORCAR I CANDEL. El mestre que va donar la paraula als infants

Antoni Porcar i Candel va ser un mestre valencianista que va nàixer a Castelló l'any 1904 i va morir a Vinaròs el 1947. Va introduir les tècniques pedagògiques de Freinet al País Valencià, juntament amb el seu amic Enric Soler i Godes.

Va nàixer en una família republicana d'esquerres i va viure al carrer de Cavallers. Va estudiar el batxillerat a l'Institut de Segona Ensenyança de Castelló, va cursar els estudis de Magisteri a València i va obtenir el títol de Mestre el 1930.

Va treballar en pobles de Castelló i de Lleida fins que el 1933 arriba a l'escola de Canet lo Roig i, després, a Vinaròs el 1935. Antoni Porcar creu que cal donar la paraula als xiquets perquè expressen el que han experimentat i han après. I això ho fa mitjançant la impremta escolar, que els permet editar una revista i intercanviar-la amb altres escoles. A Canet lo Roig, en plena República, elaboren la revista Ibèria, amb 15 números escrits íntegrament en valencià. A Vinaròs, on treballa amb la seua esposa Paquita Sales, elaboraran la revista *Gavina*.

Porcar defensa una escola activa, en valencià, amb excursions i activitats a l'aire lliure perquè els alumnes coneguen i valoren el seu entorn. Per això, va participar en la Primera Colònia Escolar Valencianista, que es va celebrar l'estiu de 1933, durant un mes, a l'ermitori de Sant Pau d'Albocàsser. A la colònia van assistir 24 xiquets d'entre vuit i tretze anys. L'equip de mestres estava format per Carles Salvador, Francesc Boix, Antoni Porcar, i Enric Soler i Godes. Les activitats a l'aire lliure, els jocs populars, la gimnàstica i l'ensenyament en valencià eren importants. Els mestres impartien classes de llengua, ciències naturals, dibuix, història de l'art i història del País Valencià.

Després de la guerra, va patir un expedient de depuració i un consell de guerra per les seues idees polítiques i pedagògiques. El juliol de 1941 és absolt de totes les acusacions, excepte del càrrec de mala conducta religiosa. Va ser sancionat a no poder treballar de mestre a Vinaròs i acaba traslladat a les Coves de Vinromà, a 50 quilòmetres de sa casa. Ja no podria utilitzar més la impremta a l'escola perquè els xiquets elaboraren les seues revistes.

MATILDE ESCUDER VICENTE. Mestra llibertària i antifranquista

Matilde Escuder Vicente va nàixer l'any 1913 a Vilafranca i va morir el 2006 a Thil (França). Va ser una mestra republicana, anarquista, que va destacar en la difusió dels ideals lliberterais educatius i en la lluita contra el règim franquista. Va lluitar activament durant la guerra, va patir la presó, la penúria i l'exili. Els veïns de Vilafranca l'han volguda homenatjar posant el seu nom a la biblioteca municipal.

De jove es va afiliar a la CNT i se'n va anar a Castelló a estudiar Magisteri. Treballava en un taller per a pagar-se els estudis, però va marxar a València per acabar la carrera l'any 1934, durant la República. Es va interessar per les idees pedagògiques llibertàries i el model d'escola antiautoritària de Ferrer i Guàrdia, que tenia com a objectiu formar persones disposades a construir una societat més igualitària i més justa.

El 1936, quan comença la guerra, va marxar al front de Terol, però va haver de fugir a Castelló, embarassada de la seua filla, quan l'exèrcit feixista avançava per Aragó. L'1 de maig de 1938, mentre queien les bombes de l'exèrcit franquista, va nàixer la seua filla i, als tres dies d'haver parit, mare i filla van ser evacuades cap a Xàtiva per a fugir dels bombardejos. Per contra, la seua parella, Enrique Ferrero, va ser capturat pels feixistes, empresonat i assassinat a la presó.

En acabar la guerra, Matilde Escuder va ser empresonada a València fins al 1944. A l'eixir de la presó va conèixer el pedagog anarquista Fèlix Carrasquer. Junts marxaran a l'exili i, a Thil (França), van crear una granja on joves llibertaris podien treballar i formar-se. Tenien una impremta per a imprimir la propaganda antifranquista que enviaven a la península amagada en caixes de verdura.

Poc abans de la mort del dictador, la família es va traslladar a Barcelona. Fèlix Carrasquer, la seua parella, que era conegut en el món de la pedagogia i la lluita antifranquista, va començar a publicar llibres, però només els firmava ell, a pesar que el treball havia estat fet pels dos. Així, la tasca feta per Matilde Escuder quedava amagada. És hora de reivindicar el seu nom.

EMPAR NAVARRO GINER. Mestra republicana valencianista i feminista

Empar Navarro va tindre una presència destacada en l'àmbit de la cultura valenciana dels anys republicans. Va nàixer a València el 1900 i va morir el 1986. Com a mestra, vol una escola vital, lligada al medi. Per això, organitzava eixides i colònies infantils, i defensava l'ús del valencià a l'escola. Va destacar com a oradora amb conferències sobre tres temes principals: la renovació pedagògica, el valencià i el feminisme.

Des de molt jove es vincula als cercles valencianistes i, el 1922, participa en un dels moments pioners del valencianisme: l'assemblea de *La Nostra Parla*, on presenta el seu pla d'introducció del valencià a l'escola i l'obligació dels mestres de conèixer-lo.

Proclamada la Segona República i aprovada la Constitució, les idees pedagògiques d'Empar Navarro poden desenvolupar-se. Defensa la creació d'una Associació de Mestres Valencians, de la qual serà elegida presidenta. També va donar suport a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana impulsada per Carles Salvador. Entra en el sindicat FETE i en l'Aliança Intel·lectual per a la Defensa de la Cultura.

El seu compromís polític la fa formar part del nucli fundador del Partit Valencianista d'Esquerres (1935) i intervenir com a oradora en els actes electorals del Front Popular.

Durant la guerra desenvolupa una gran activitat social i educativa: crea menjadors i imparteix conferències per a difondre una pedagogia compromesa amb el poble.

La defensa dels drets de les dones va ser també una constant de la seua vida. Va militar en organitzacions feministes. Defensava l'educació i la incorporació de les dones al treball per a garantir la seua independència i llibertat.

Amb el triomf franquista comença una llarga etapa de penalitats. És detinguda, empresonada i se li prohibeix exercir de mestra fins al 1963. L'eixida de la presó el 1942 i l'expulsió del Magisteri l'obliguen a un llarg exili interior. Lluitadora incansable, la mort de Franco va permetre que poguera mostrar de nou les seues dots d'oradora en diferents actes.

Empar Navarro va ser una mestra valenciana i valencianista injustament silenciada i oblidada, que mereix el nostre homenatge. Per això, una escola infantil municipal de València porta el seu nom.

ÍNDEX

OBSERVACIONS PER AL PROFESSORAT

Aquest material forma part del projecte educatiu que el Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló desenvolupa des de fa molts anys. Xerrades i exposicions en els centres educatius, visites guiades a llocs de memòria com el Refugi de la guerra civil, el llit del riu Sec o el cementeri civil, i l'itinerari pel Castelló Republicà són activitats en què han participat centenars d'alumnes acompanyats dels seus professors, majoritàriament d'instituts.

Però cal destacar que en els últims tres anys ens han acompanyat tres escoles de primària que han decidit introduir a l'aula un treball específic sobre memòria democràtica en el tercer cicle de primària. Són les escoles Enriqueta Agut i Benadressa, de Castelló, i l'escola Boqueres d'Almassora. La seua implicació ens ha fet adonar-nos de la necessitat d'un material específic pensat per a sisè de primària.

El material que teniu a les mans no és una unitat didàctica per a ser seguida fil per randa, sinó un conjunt d'activitats per tal que els mestres seleccionen aquelles que consideren adequades per al seu alumnat i per a la seua programació. Algunes activitats s'han modificat a partir dels suggeriments dels mestres, o després d'observar les dificultats dels alumnes. Les activitats estan pensades específicament per a sisè de primària, però, evidentment, algunes poden ser adequades també per a nivells inferiors o superiors.

Aquests recursos per a treballar el període de la Segona República s'inscriuen perfectament en el currículum establert per a l'educació primària. Així, el *Real Decreto 157/2022, de 1 de marzo, por el que se establecen la ordenación y las enseñanzas mínimas de la Educación Primaria* ja estableix la importància d'un competència ciutadana que incloga l'adopció conscient dels valors propis d'una cultura democràtica fonamentada en el respecte als drets humans.

Aquesta competència ciutadana, segons el *Decret 106/2022, de 5 d'agost, del Consell, d'ordenació i currículum de l'etapa d'Educació Primària*, inclou «la comprensió dels conceptes i les estructures socials, econòmiques, jurídiques i polítiques, així com el coneixement dels esdeveniments mundials». En concret, s'afirma que al final del tercer cicle l'alumnat «s'haurà iniciat en l'anàlisi de la memòria democràtica del nostre país» (Competència específica 6). També s'hi prescriu la necessitat de «Reconéixer alguns elements destacats del patrimoni natural, històric i cultural de la Comunitat Valenciana i d'Espanya» (Competència específica 8). Aquesta competència fa referència a «la comprensió de la realitat social i la seua història a través de la interpretació del significat dels vestigis del passat d'una manera crítica». I destaca que «Reconéixer els elements del patrimoni que té al seu voltant implica examinar i explorar el seu entorn, tant actual com passat». Per últim, el currículum per a sisè de primària estableix com a objectiu d'aprenentatge «situar i ordenar cronològicament els canvis de major rellevància, des de l'Edat mitjana fins a l'actualitat», la qual cosa inclou la història del segle XX.

D'altra banda, volem deixar palés que les activitats proposades no poden substituir tota la riquesa i complexitat del procés d'ensenyament i aprenentatge que es produeix a l'aula ni, pel tipus de disseny, poden incloure activitats més creatives i participatives: el treball

per projectes, les exposicions orals, el treball en grup, les dramatitzacions, la recitació de poemes, les exposicions de dibuixos, les visites... Activitats que coneixen bé les mestres i els mestres que treballen temes de memòria.

Per acabar, volem felicitar el professorat de les escoles Enriqueta Agut, Benadressa i Boqueres pel seu treball i donar les gràcies a mestres i alumnes per haver-nos acompanyat tots aquests anys en les visites pels espais de memòria.

PER SABER MÉS

- Fernández, Carlos; Casado, Silvia: *¿Qué fue la Segunda República? Nuestra historia explicada a los jóvenes*. Ed. Akal, 2019.
- Agulló Díaz, M. Carmen: *Mestres valencianes republicanes*. Universitat de València, 2008.
- Escribano, Francesc et alii: *El maestro que prometió el mar*. Ed. Blume, 2023.
- Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló: *Castelló Republicà. Arquitectura i urbanisme (1931-1936)*. Ed. GRMH / Ajuntament de Castelló, 2019.
- Nabas Orenga, Ernest; Andrés, Javier: *Aules vives, escoles oblidades*. Diputació de Castelló, 2023.
- Valls Montes, Rafael: *Historia y memoria escolar*. Publicacions Universitat de València, 2009.
- Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló: Projecte Educatiu. https://memoriacastello.cat/projectes-educatius/
- Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló: *Exposició Castelló Republicà*. https://memoriacastello.cat/category/divulgacio/exposicions/
- Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló: *Itinerari pel Castelló Republicà*. https://memoriacastello.cat/wp-content/uploads/2020/04/Unitat-did%C3%A0ctica.-Itinerari-pel-Castell%C3%B3-republic%C3%A0.pdf

SOLUCIONARI

Incloem, a continuació, les solucions a algunes poques activitats que poden plantejar dubtes.

Activitat 8. Ordre dels versos que falten: c), a), b), e), d), g), f), h)

Activitat 10. a) Roig, groc i morat. b) La justícia està representada per la balança. El progrés econòmic i tecnològic, per l'avió i el vaixell. La defensa de la cultura, les arts i les ciències, pels llibres, el globus terraqüi i els objectes que hi ha a la part inferior dreta. La força de la República, pel lleó. La divisa republicana es troba en l'escut de la part inferior esquerra (Llibertat. Igualtat. Fraternitat). c) El barret frigi és roig.

Activitat 12. Dalt de l'escut republicà hi ha una muralla amb quatre merlets, mentre que en l'escut monàrquic hi ha una corona i també, damunt de cada columna, una corona xicoteta.

Activitat 13. Podem deduir que l'escut és d'època republicana perquè, en la part superior, té una muralla de merlets.

Activitat 14. L'escut del templet de música és un escut de Castelló, d'època republicana. Ho podem deduir per les quatre barres i per la muralla de merlets que hi ha al capdamunt.

Activitat 15. L'arquitecte de l'edifici de Correus va ser Demetri Ribes, que també va dissenyar l'Estació del Nord de València i l'Estació del Nord de Barcelona. L'estil de l'edifici de Correus és modernista.

La composició ceràmica del costat de la porta representa una carta envoltada per una corona de llorer i de romer. El llorer és un símbol clàssic de victòria, glòria i legitimitat (la victòria de la República i de la sobirania popular). El romer simbolitza fidelitat, memòria i constància. En la iconografia republicana s'interpreta com a lleialtat al poble i als valors cívics, no a la monarquia. El llacet és la bandera republicana.

Activitat 16. Els animals de l'escut són un llop i un gos llebrer. El gos llebrer representa el liberalisme, i el llop representa l'absolutisme. El gos llebrer fa fugir el llop (representa el triomf del liberalisme sobre l'absolutisme). És una iconografia de 1843, que recorda com la ciutat de Castelló, durant les guerres carlistes, va resistir els atacs dels carlistes que la volien prendre.

Activitat 22. Les dos reformes educatives que la foto il·lustra són: - l'educació mixta (hi ha xiquetes i xiquets); - les noves maneres de fer classe (una eixida escolar al parc de Ribalta i al templet de música).

Aquesta publicació forma part del projecte educatiu que el Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló desenvolupa des de fa molts anys. Xerrades, exposicions i visites guiades a llocs de memòria són activitats en què han participat centenars d'alumnes acompanyats dels seus professors, majoritàriament d'instituts, però també de sisè de primària. Perquè l'acostament a la memòria democràtica del nostre país forma part també del currículum establert per a l'educació primària.

El material que teniu a les mans no és una unitat didàctica per a ser seguida fil per randa, sinó un conjunt d'activitats oferides als mestres perquè seleccionen aquelles que consideren adequades per a la seua aula. Cal subratllar, també, que tot i que les activitats estan pensades específicament per a sisè de primària, també poden ser adequades per a nivells superiors.

Per últim, volem destacar el treball de les escoles que ens han acompanyat en les visites pels espais de memòria, perquè mestres i alumnes han demostrat que la introducció de la memòria en primària és possible.

GRUP PER LA RECERCA de la MEMÒRIA HISTÒRICA Castelló